

УДК 316.32(100)''20''

Примљено:
29. јануар 2011

Прихваћено:
25 мај 2011.

Прегледни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година VII, vol. 10

Број 1/2011.

стр. 263-273

Љубомир Кљакић

СВЕТСКА КРИЗА ИДЕЈА

Концептуални оквир једног теоријског модела

Резиме

Аутор заступа становиште да су светска криза идеја и општа светска криза два специфична, узајамно међузависна, облика јединственог и целовитог тока ствари, односно светске транзиционе кризе коју је пре четрдесет година отворио процес историјске демисије (досадашњег) светског система. Начелни аргументи који су изложени у прилог тог става представљају концептуални оквир теоријског модела светске транзиционе кризе (светски систем и ритам његове историчности) на коме, и у оквиру кога, аутор заснива властиту стратегију истраживања.

Кључне речи: четврта револуција света, светска транзициона криза, јединствено поље могућности, светска криза идеја, светски рат идеја.

1. Савременици смо и учесници четврте револуције света. Она је неповратно покренута пре четрдесет година.

Реч је о структуралном преобликовању светског и сваког локалног друштва које се по монументалности својих размера може упоредити са свега три исто тако крупна догађаја која му претходе у познатој историји – палеолитска револуција, неолитска револуција и револуција која је произвела савремени свет. Четврту револуцију света омогућила су ова три епохална преокрета која јој претходе. Зато се

* Политиколог, Београд

четврта револуција света – због универзалног важења начела најмањег дејства, као и због геометрије блиско пакованих сфера – манифестује као потенцијал историје вишег енергетског реда. То значи да је овај наш свет “смештен,, у секвенцу историјског просторвремена преласка из епохе једног, историјски већ истрошеног, енергетског потенцијала у наредно доба чији енергетски потенцијал тек треба да се у потпуности манифестује, из једног у други облик. Сходно томе, историјски преокрет чији смо савременици и учесници има облик транзиционе и трансформационе кризе света. У њој се, поново, четврти пут у познатој историји, међусобно додирују, сударају, претапају или поништавају крај света и почетак света – у овом случају крај света у коме смо живели и какав смо познавали током протеклих 500 година савремености и почетак једног по свему другачијег, новог света. Не нужно и бољег света, разуме се.

2. Захваљујући епистемолошкој револуцији 20. века, нарочито захваљујући примени теорије комплексних система у савременим друштвеним наукама, данас знамо да и наш свет – космосфера, геосфера, биосфера, социосфера, идеосфера – представља екстремно комплексни самоорганизујући систем који је структуриран као посебан облик детерминисаног хаоса. Реч је, уосталом, о фундаменталном својству познатог универзума.

Следствено, и наша историјска криза има облик хаотичног преласка из једног у други свет. И овде, имамо посла са детерминисаним хаосом, са простором “парадоксалних обрта и релација“.¹ Већ четрдесет година живимо у таквом амбијенту. Зато се ово наше истовремено дезинтегрисање и преобликовање структура старог у структуре новог света и показује као стално кретање кроз непрегледни лавиринт „измешаних и наглавце постављених просторно-временских поља“.² Свака манифестација – стање, процес, догађај, структура – одвија се овде као таласно кретање по путањама раз-

1 Immanuel Wallerstein: *Global Culture(s) - Salvation, Menace, or Myth?*, FBC, SUNY, Paper deliverd at conference on *New Cultural Formations in an Era of Transnational Globalization*, Academia Sinica, Taiwan, Oct. 6 - 7, 2001, <http://fbc.binghamton.edu/iwgloculttw.htm>, p. 4.

2 Љубомир Кљакић: *Стратегија Ешер*, рукопис, Београд, 2004, у електронском облику доступно на адреси, Scribd.com, <http://www.scribd.com/doc/37296972/>, стр. 3.

личитих фреквенција, смерова, праваца, посебних историја и временских ритмова. Другим речима, у нашем простору „парадоксалних обрта и релација“, сваки облик таласног кретања, што значи свако манифестовано стање, процес, догађај, структура, укључујући, разуме се, и процесе истовременог дезинтегрисања и пребликовања структура старог у структуре новог света, одвија се по универзалном ритмичком обрасцу акаузалне каузалности у коме ексцентрична начела неодређености, контингентности, дисконтинуираног континуума, нелинеарности, асиметричности... имају тако важну, пресудну, улогу. Реч је о бифуркацији светског система.

Сасвим апстрактно, геометрија, топологија и динамика тог ритма промене најприближније се може представити као двострука вибрирајућа спирала променљивих димензија која је у релацији пуне међузависности са целином простора „парадоксалних обрта и релација“. Тај интерактивни однос успостављен је у складу са ритмичким обрасцем таласа синхронизитета, односно у складу са универзалним начелом акаузалне каузалности. Истовремено, одигравају се и све „последње“ секвенце посебних историја свих догађаја унутар текуће историјске демисије досадашњег светског (капиталистичког) система и све „прве“ секвенце посебних историја свих догађаја унутар текућег успостављања једног новог поретка ствари. Не нужно и бољег поретка, као што је то већ казано.

3. У актуелном „стању“ бифуркације светског система, постављено је јединствено поље вероватноћа, могућности и потенцијала за све будућности данашњег света, укључујући овде и опште обресе, као и главна својства сваке од њих – општи концепти социјалне организације и репродукције, базичне структуре и облици моћи, итд. Јединствено поље вероватноћа и могућности о коме је реч успостављено је између два подједнако могућа и вероватна исхода који се међусобно поништавају – између могућности (и вероватноће) за радикално порицање и потпуно поништавање људске слободе и људске цивилизације уопште („тачка“ 0) и, са друге стране, могућности (и вероватноће) за нову историјску потврду људске слободе и људске цивилизације („тачка“ 1).

Чињеница што је простор између „тачака“ 0 и 1 заправо бесконачни простор ирационалних, што значи (и) бесконач-

них, трансфинитних бројева, обезбеђује такође бесконачно мноштво комбинација и варијетета између два крајње супротстављена скупа вероватноћа „ускадиштених“ у „тачкама“ 0 и 1 . Овај начелно бесконачни, трансфинитни број комбинација између „тачке“ 0 и „тачке“ 1 , структурира актуелно „стање“ бифуркације светског система као јединствено поље вероватноћа и могућности људског света и свих његових (подједнако могућих и вероватних) будућности.

Доследно у складу са оним Хераклитовим открићем да право устројство ствари, њихов унутрашњи логос, воли да се крије и да је невидљиви склоп јачи од видљивог, смисао и све димензије ових догађаја добро су скривени у пени таласа догађајне историје. Ипак, ако се као савременици и актери догађаја довољно потрудимо, јасно можемо да видимо како у јединственом пољу бифуркације између 0 и 1 , сви ови догађаји поседују подједнак капацитет вероватноћа за оба крајње супротстављена исхода као и за читаву трансфинитну скалу могућности између њих. На „крају“, од свих у овом „тренутку“ подједнако могућих и вероватних светова, из овог хаоса преобликовања, изаћи ће и стабилизоваће се само један свет. Савременици смо и актери рађања и нарастања управо тог једног од свих могућих и вероватних нових светова.

Какав ће бити тај свет? Исти? Бољи? Гори? Поновљена садашњост? Идеално остварена утопија? Коначна достигнута дистопија?

Данас се на ова питања не може одговорити. Међутим, на основу свега што знамо, данас ипак можемо рећи да ће нови свет, ма какав он био, са високим степеном вероватноће заиста бити успостављен, структуриран и стабилизован за неколико деценија, и то око године 2050. У том „тренутку“ историје, биће постигнута оптимална равнотежа новог светског система, његов еквилибријум, а сва питања са којима се данас мучимо, укључујући и она најважнија о својствима тог новог света, добиће своје јасне и недвосмислене одговоре. До тада, текућа транзициона криза света, ово убрзано кретање клатна историје између две крајње „тачке“ јединственог поља вероватноћа, пресудно ће утицати на нашу људску „судбину“. Ово стога што су наша индивидуална, групна и колективна својства (психолошка, социјална, етичка, културолошка, економска), наша перцепција и разумевање ствар-

ности, све одлуке које доносимо и све акције које предузимамо, сва својства времена у коме живимо, одређена текућом транзиционом кризом света.³

4. Процеси истовременог дезинтегрисања и пребликовања структура старог у структуре новог света манифестују се у планетарној идеосфери – укупни мемофонд људске цивилизације – као перманетни светски рат идеја који се води између заступника различитих стратегија будућности. Реч је о динамичном и нестабилном простору перманетне напетости и његовим актерима, носиоцима конкуретских и међусобно супротстављених интерпретација човека, његовог света и његове прошлости, садашњости и будућности. Тај простор такође је биполарно структуриран. И он је успостављен између „тачка“ 0 и 1 јединственог поља могућности и вероватноћа – између заступника идеја радикалног порицања и потпуног поништавања људске слободе и људске цивилизације уопште („тачка“ 0) и, са друге стране, заступника идеја нове историјске потврде људске слободе и људске цивилизације („тачка“ 1). Разуме се, и у случају овог биполаритета имамо посла са простором ирационалних, што значи (и) бесконачних, трансфинитних бројева. Другим речима, и биполарно структурирани простор перманетног светског рата идеја такође обезбеђује начелно бесконачан број комбинација и варијетета. Овај начелно бесконачни, трансфинитни број комбинација између два крајње опозитна скупа идеја „ускадиштених“ у „тачкама“ 0 и 1 , структуриран је као јединствено поље у коме се одвија перманетни светски рат идеја протагониста различитих стратегија будућности.

Зато се актери овог светског рата истовремено сукобљавају и по хоризонтали, унутар самог јединственог поља између 0 и 1 , и по вертикали, унутар трансфинитног спектра на универзалној скали између 10^{-33} и 10^{+33} , познатог простор-времена – од информације као једне од три основне градивне

3 Опширније о концепту историјске демисије светског система, транзиционој кризи света и сродним проблемима, Љубомир Кљакић: *Студије будућности*, Народна књига, 2005, нарочито текст *Последњи циклус последње кризе или ритам будућности*, исто, стр. 241-255; исто тако, о проблему детерминисаног хаоса, таласном кретању и години 2050, нарочито о аргументима које су у овој ствари понудили Кондратјев, Бродел, Волерстин и други аутори, па чак и Њутн, Љубомир Кљакић: *Стратегија Ешер*, исто, посебно *Део трећи*, стр. 114-139.

јединице универзума (информација, енергија, материја) до света идеја и укупног мемофонда културне еволуције човечанства. Сходно томе, свака појединачна одлука коју доносимо и свака појединачна акција коју предузимамо на универзалној скали од 10^{-33} до 10^{+33} , истовремено представља и манифестацију неке од бескрајно много комбинација између „тачака“ 0 и 1.

5. Главни актери у светском рату идеја јесу они који конституишу, такође динамичну, нестабилну и променљиву структуру светске моћи и њену хијерархију (државе, религије, корпорације, партије, групе, појединци). Без обзира на међусобне разлике, нарочито доктринарне, често непремостиве, сви актери тог сукоба начелно деле један те исти циљ. Свако од њих, са ослонцем на људска и материјална средства која му стоје на располагању настоји, наиме, да успостави такво фактичко „стање“ које ће му у периоду до 2050, а нарочито после 2050, омогућити не само да одбрани и обнови, него и да прошири своју улогу хегемона на некој, било којој, локалној или регионалној, а уколико околности дозволе и на великој сцени светских послова.

Под претпоставкама текуће транзиционе кризе, овај светски сукоб, увелико профилисан као посебан историјски циклус у општој историји идеја, одвија се унутар идеосфере која се у планетарно ратиште трансформисала после тако крупног догађаја као што је то био слом системских идеологија из седамдесетих година 20. века. Као што је, наиме, познато, легитимитет, кохеренцију, унутрашњу логику и смисао светског поретка, осигуравале су од 1945. па до 1970-1974, када је неповратно покренута историјска демисија светског система, односно транзициона криза света, системске идеологије које своје исходиште имају у покрету европског просветитељства и светској револуцији од друге половине 18. до прве деценије 19. века. Номинално, све главне системске идеологије од 1945. до 1970-1974, без обзира на значајне унутрашње и спољашње разлике, делиле су просветитељски концепт друштва као друштва социјалне, технолошке и економске рационалности. Следствено, све ове идеологије позивале су се на висока начела људске слободе и достојанства, социјалне једнакости, правде и демократије. За све њих, модерна секуларна држава била је главни инструмент

за рационално успостављање, спровођење, репродуковање и редистрибуцију друштвене моћи, што конкретно значи за успостављање и одржавање унутрашње и спољашње равнотеже заједнице (владавина закона, редистрибуција капитала, равнотежа између рада и капитала, између јавне и приватне сфере, између унутрашњих и спољашњих односа, итд.)

Међутим, услед историјски неизбежног корумпирања, декаденције и следствене ентропије, седамдесете године 20. века окончане су историјском демисијом ових системских идеологија и њиховим последичним колапсом. Са бројним варијететима и дериватима, своје историјске могућности исцрпели су сва три облика државног капитализма – кензијански етатизам са његовом државом благостања (тзв. Први свет), совјетски етатизам са његовом државом реалног социјализма (тзв. Други свет), националноослободилачки етатизам са њиховом постколонијалном социјалном државом (тзв. Трећи свети). Разуме се, такав ток догађаја није могао избећи ни југословенски самоуправни социјализам. Као једини независни програм вансистемске, алтернативне друштвене организације који је због своје иновативности, нарочито због своје медијалне улоге у тадашњем свету, али због и несумњивог успеха у спровођењу стратегије модернизације и убрзаног друштвеног раста, уживао подједнак ауторитет у све три зоне доминатних системских идеологија, чак и међу активним противницима, и југословенски програм је током седамдесетих прошао кроз циклус корумпирања, декаденције и ентропије.

б. Тако је седамдесетих година 20. века транзициона криза света добила и своју властиту, историјски сасвим посебну, идеосферу. Њено име такође је светска криза. У овом посебном случају, наиме, целокупни простор производње и дистрибуције идеја, глобална идеосфера, трансформисао се и добио облик светске кризе идеја, светске кризе смисла, светске кризе критике, светске кризе индивидуалне и друштвене самосвести... Године 1994, поводом овог посебног облика светске кризе, Кастиријадис каже:

“Криза критике само је једна од општих манифестација опште и дубоке кризе друштва...”

“Постоји издаја критичара који су издали своју улогу критичара; постоји издаја аутора који су издали своје одого-

ворности и своје умијеће; и постоји широка сукривња публике која није уопће невина у цијелој тој ствари... Цијелина је инструментализирана и у служби система који је анониман. Све то није дијело неког диктатора, шачице крупних капиталиста или скупине оних који обликују јавно мнијење; то је големо друштвено-повијесно струјање које иде у том смијеру и чини да све постаје базначајно... Човјечанство се биолошки није дегенерирало, људи су још увијек способни пажљиво саслушати аргументиран и релативно дужи говор, али истина је исто тако да систем и медији 'одгајају' – то јест системно деформирају – људе, тако да се ови више не могу занимати за ишта што прелази неколико секунда, неколико минута у крајњем случају.

„Постоји ту завјера ('конспирација') – не у полицијском, већ у етимолошком значењу: све то 'заједнички дише', пуше у исти рог – једног друштва у којем свака критика губи своју учинковитост“⁴

Данашња светска криза идеја јесте облик данашње транзиционе кризе света.

Београд, март - април 2011.

Литература:

- (Блум, Виљем) William Blum: *Rogue State. A Guide to the World's Only Superpower*, Zed Books, London - Spearhead, South Africa, 2002.
- (Блум, Виљем) William Blum: *Killing Hope. US Military and CIA Interventions since World War II*, Zed Books, London, 2004.
- (Волерстин, Имануел) Immanuel Wallerstein: "Braudel on Capitalism, or Everything Upside Down", *The Journal of Modern History*, Vol. 63, No. 2, A Special Issue on Modern France (Jun., 1991), pp. 354-361, The Uni-

4 Kornelijus Kastorijadis: *Uspon beznačajnosti*, preveo sa francuskog: Frano Cetinić, Gradac, Čačak - Beograd, 1999, str. 67, 68.

- versity of Chicago Press, 1991, <http://www.jstor.org/stable/2938489>
- (Волерстин, Имануел) Immanuel Wallerstein: *Global Culture(s) - Salvation, Menace, or Myth?*, FBC, SUNY, Paper deliverd at conference on New Cultural Formations in an Era of Transnational Globalization, Academia Sinica, Taiwan, Oct. 6-7, 2001, <http://fbc.binghamton.edu/iwgloculttw.htm>.
- (Волерстин, Имануел) Imanuel Valerštajn: *Posle liberalizma*, Službeni glasnik, Beograd, 2005.
- (Вилкинсон, Дејвид) David Wilkinson: *Hégemonía - Hegemony, Classical and Modern*, Journal of World-Systems Research, Vol XIV, No 2, pp 119-141, New York, 2008.
- (Годберг, Џона) Jonah Goldberg.: *Liberal Fascism. A Secret History of the Left from Mussolini to the Politics of Meaning*, Penguin Books, London, etc., 2009.
- (Касторијадис, Корнелијус) Cornelius Castorijadis: *The Imaginary Institution of Society*, MIT Press, Cambridge, MA, 1998.
- Kastorijadis, Kornelijus: *Uspon beznačajnosti*, Gradac, Čačak - Beograd, 1999.
- (Касторијадис, Корнелијус) Cornelius Castorijadis: *The Rising Tide of Insignificancy (The Big Sleep)*, Translated from the French and edited anonymously as a public service. Electronic publication date: December 4, 2003, <http://www.notbored.org/RTI.pdf>
- (Касторијадис, Корнелијус) Cornelius Castorijadis: *Figures of the Thinkable including Passion and Knowledge*. Translated from the French and edited anonymously as a public service. Electronic publication date: February 2005, <http://www.notbored.org/FTPК.pdf>
- Кљакић, Љубомир: *Стратегија Ешер*, рукопис, Београд, 2004, електронско издање, Scribd.com, <http://www.scribd.com/doc/37296972/>-
- Кљакић, Љубомир: *Студије будућности*, Народна књига, Београд, 2005.
- Kljakić, Ljubomir: *Kosmopolis. Ogled o celini sveta i upravljanju svetskim poslovima*, rukopis, Beograd, 2005-2007, електронско издање, Scribd.com, <http://www.scribd.com/doc/32579294/>

- Кљакић, Љубомир: “Криза. Историјска демисија светског система и српска криза. Милитаризација светских послова и светски корпоративни поредак. Преиспитивање,, *Национални интерес*, 1/2010, стр. 205-239.
- Lošonc, Alpad: *Suverenitet, moć i kriza*, Svetovi, Novi Sad, 2006.
- (Сеид, Едвард В.) Edward W Said: *Culture and Imperialism*, Vintage Books, London, 1994.
- Sol, Džon Rolston: *Nesvesna civilizacija*, Karpos, Beograd, 2010.
- Frank, Andre Gunder: “Development of Crisis and Crisis of Development: Living in the Real World”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 15, No. 5/7, Annual Number, Mumbai, India, Feb., 1980, pp. 229-231+233+235+237-239+241+243-244, *Economic and Political Weekly*, <http://www.jstor.org/stable/4368371>
- (Чосудовски, Михаил и Ендрју Гевин Маршал) Michael Chossudovsky and Andrew Gavin Marshall, editors: *The Global Economic Crisis. The Great Depression of the XXI Century*, Global Research, Montréal, Québec, Canada, 2010.

Ljubomir Kljakić

*WORLD CRISIS OF IDEAS
– The Conceptual Framework
of a Theoretical Model*

Summary

Author argues that the global crisis of ideas and world crisis in general are two specific, mutually interdependent forms of unique and complete course of events, or the world transitional crisis that was opened by the process of world system historical demission forty years ago. The principal claims of his arguments represent the conceptual framework of theoretical model of the world in transition crisis on which is based the author's research strategy.

Key words: fourth world revolution, the global transition crisis, the single filed if possibilities, the world crisis of ideas, the world war of ideas.